

Zpráva ze služební cesty na Slovensko – Summer school 2

- Místo:** Martin, Slovenská republika
- Termín:** 20. - 31. července 2009
- Účel cesty:** účast na Letní škole pořádané The Getty Conservation Institute spolu s Vysokou školou výtvarných umení v Bratislavě a Slovenskou národní knihovnou v Martině se zaměřením na konzervaci fotografických materiálů s názvem *Module 2, Fundamentals of the Conservation of Photographs*
- Zprávu podává:** MgA. Štěpánka Borýsková
Blanka Hnulíková
Oddělení péče o fyzický stav archiválií
Národní archiv v Praze
- Navštívené instituce:** Slovenská národní knihovna - Martin
SNM-MT Múzeum Karola Plicku - Blatnica
- Datum vyhotovení:**
- Ředitelka archivu:** PhDr. Eva Drašarová, CSc.

Časový program cesty:

Neděle 19. července 2009	10:00 16:45	odjezd vlak Praha – Holešovice příjezd Martin ubytování v penzionu Čierna pani, Kuzmányho 24, 036 01 - Martin
Pondělí 20. července 2009	9:00 – 17:30	zahájení Letní školy v budově Slovenké národní knižnici v Martině; přednášky A. C. Bresson; prezentace účastníků
Úterý 21. července 2009	9:00 – 17:30	přednášky M. Koch; přednášky D. Štulík; pokračování prezentace účastníků
Středa 22. července 2009	9:00 – 17:30	přednášky A. C. Bresson; přednášky M. Koch; pokračování prezentace účastníků
Čtvrtek 23. července 2009	9:00 – 17:30	přednášky A. C. Bresson; přednáška M. Koch; přednáška D. Štulík a A. Charette
Pátek 24. července 2009	9:00 – 17:30	přednášky A. C. Bresson; přednáška A. Kaplan; praktická cvičení T. Vo a J. Križanova
Sobota 25. července 2009		výlet do Blatnice – Muzeum Karola Plicku
Neděle 26. července 2009		fotografování města Martina a okolí – získání exponovaného materiálu
Pondělí 27. července 2009	9:00 – 17:30	praktická cvičení A. Kaplan a D. Štulík; pokračování praktický cvičení T. Vo a J. Križanová
Úterý 28. července 2009	9:00 – 17:30	pokračování praktická cvičení A. Kaplan a D. Štulík; pokračování praktický cvičení T. Vo a J. Križanová
Středa 29. července 2009	9:00 – 17:30	pokračování praktická cvičení A. Kaplan a D. Štulík; pokračování praktický cvičení T. Vo a J. Križanová

Čtvrtek 30. července 2009	9:00 – 17:30	ukončení praktických cvičení A. Kaplan a D. Štulík; pokračování praktický cvičení T. Vo a J. Križanová
Pátek 31. července 2009	9:00 – 17:00	ukončení praktických cvičení T. Vo a J. Križanová; evaluace lektorů; ukončení Letní školy
Sobota 1. srpna 2009	15:50 23:50	odjezd z Martina, příjezd do Prahy

Zpráva

Tato služební cesta se uskutečnila z důvodu účasti studia druhého ročníku letní školy, který pořádá The Getty Conservation Institute ve spolupráci s Vysokou školou výtvarných umění v Bratislavě a Slovenskou národní knihnicí v Martině. Tento výukový program navázal na loňský první ročník konaný v červenci 2008 v Bratislavě v budově Vysoké školy výtvarných umění.

První ročník byl zaměřen především na identifikaci fotografických technik s použitím nedestruktivních metod. Letošní druhý ročník, který navazoval byl zaměřený na průzkum fondů a určování fotografických technik, teoretické i praktické seznámení s historickými fotografickými technikami a také na metody čištění fotografií i informace o postupech chemického restaurování fotografických materiálů.

Vyučujícími byli:

- Dušan Štulík - vědecký pracovník v The Getty Conservation Institute, Los Angeles – Kalifornie
- Tram Vo – soukromý restaurátor papíru, spolupracuje s The Getty Conservation Institute, Los Angeles, Kalifornie
- Art Kaplan - vědecký pracovník v The Getty Conservation Institute, Los Angeles – Kalifornie
- Sean Charette – specialista na vzdělávání v The Getty Conservation Institute, Los Angeles – Kalifornie
- Janka Križanová – asistentka ve Vysoké škole výtvarných umění v Bratislavě - Slovensko
- Anne Cartier-Bresson – restaurátorka fotografických materiálů v Atelier de Restauration et de Conservation des Photographies de la Ville, Paříž – Francie

- Mogens Koch – profesor v restaurátorské škole - Det Kongelige Danske Kunstakademi Konservatorskolen, Kodaň – Dánsko

Účastníci byli z těchto zemí:

- Maďarsko:
 - Balász Zoltán Tóth – Maďarské muzeum fotografie, Kecskemét
 - Zita Sor – Maďarské národní muzeum, Budapešť
- Česká republika:
 - Štěpánka Borýsková Národní archiv a Filmová a televizní akademie
 - Blanka Hnulíková – Národní archiv, Praha
 - Petra Vávrová – Vysoká škola chemicko-technologická, Praha
- Polsko:
 - Bogdan Filip Zerek – Národní knihovna, Varšava
 - Izabela Zajac – Akademie výtvarných umění, Varšava
 - Lukasz Skowron – Národní archiv digitalizace, Varšava
- Bulharsko:
 - Nikifor Haralampiev – Národní akademie umění, Sofie
- Chorvatsko:
 - Hrvoje Grzina - Chorvatský státní archiv, Záhřeb
 - Martina Kaleva - Chorvatský státní archiv, Záhřeb
- Makedonie:
 - Lidja Pajevik – Makedonské centrum fotografie, Skopje
- Slovinsko:
 - Lucija Planicic – Archiv slovinské republiky, Lubljana
 - Tina Buh – Národní galerie Slovinska, Lubljana
- Srbsko:
 - Milica Djordjevic – soukromá galerie, Bělehrad
- Rumunsko:
 - Rodica Antonescu – Městské muzeum Bukurešti
- Slovensko:
 - Veronika Lettrichová – Slovenská národní knihovna; Martin
 - Marie Valová – Slovenská národní knihovna; Martin

Neděle 19. července 2009

Po dlouhé a vyčerpávající 7 hodinové cestě vlakem jsme se ubytovaly v penzionu Čierna pani v Kuzmányho ulici v Martině.

Penzion Čierna pani, Martin - Slovensko

Pondělí 22. července 2009

Dopoledne

Letošní škola restaurování byla zahájena v budově Slovenské národní knihovny v Martině. Slovenská národní knihovna je instituce která se spolupodílí na organizaci Letní školy s Vysokou školou výtvarných umění v Bratislavě. Slovenská národní knihovna původně byla součástí Matice slovenské, ale od roku 2000 je knihovna samostatným právním subjektem. Hlavní sídlo knihovny je v Martině v budově postavené v letech 1963-1975. V knihovně jsou uloženy knižní, archivní a muzejní sbírky celkem asi 4,7 km dokumentů. Fotografické materiály mají uloženy v archivu literatury a umění v oddělení fotodokumentačních památek, které vede Mgr. Ivana Weissová.

Oficiální zahájení školy proběhlo v zasedacím sále knihovny, kde nás přivítal generální ředitel knihovny Doc. PhDr. Dušan Katuščák, PhD. Dále jsme byli seznámeni s obsahem výuky následujících dvou týdnů. Hlavní náplní výuky byla teoretická příprava a praktická cvičení s fotografickým materiálem z fondů knihovny. Také bylo plánované, že navštívíme depozitáře oddělení fotodokumentačních památek a budeme zpracovávat protokol o průzkumu fondů a vhodných podmínkách uložení. Výsledky naší práce měly pomoci upozornit na nedostatky a navrhnout řešení. Sami pracovníci knihovny si uvědomovali, že budova ze 70. let má své nedokonalosti. Řešení v současné finančně složité době není nikterak jednoduché.

Hlavní budova Slovenské národní knihnice v Martině

Odpoledne

První přednášející lektorkou byla paní Anne Cartier-Bresson z Pařížského restaurátorka fotografických materiálů z Atelier de Restauration et de Conservation des Photographies de la Ville z Paříže. Hovořila o historii restaurování fotografických materiálů a také o určitých problémech s objektivním určením míry restaurátorského zásahu. Kdy restaurátor by neměl zasahovat do charakteru daného materiálu a měnit o své vůli hodnotu sdělitelných informací z konkrétního předmětu. Z této přednášky vznikla velká diskuze, která byla uzavřena konstatováním, že „někdy může méně, znamenat více“.

Další přednáška paní Cartier-Bresson byla o problematice terminologie, která se používá při restaurování fotografií. Ukázala několik konkrétních příkladů, u kterých není možné použít přesný termín, a proto by mohlo docházet ke zkreslení při popisu některých postupů. Z praxe je běžné, že většina pracovišť si vytvoří svůj ustálený terminologický slovník, který používá. Doplnila, že tento postup jí připadá vhodný, pokud je doplněný výkladovým slovníkem používaných termínů.

Na přednášky paní Cartier-Bresson navázaly přednášky účastníků o svých praktických zkušenostech v institucích, ve kterých pracují. První účastnickou přednášku měl Filip Zerek, který informoval o problematice chodu a využívání fondů v Národní knihovně ve Varšavě. Dále hovořil o problematice vystavování, kdy je největším problémem nedodržení podmínek při vystavování materiálů. Také nás informoval o projektech, které v knihovně právě probíhají, např. projekt zaměřený na bezpečnost v případě živelné pohromy.

Další prezentaci měli Chorvaté Martina Kelava a Hrvoj Grzina, kteří nás informovali o konferenci restaurátorů. Tato konference proběhla v prosinci 2008 v Záhřebu.

Na Chorvaty navázaly svou přednáškou Slovinky Lucija Planicic a Tina Buh z Ljublany. Informovaly nás o své práci na vytváření slovníku pro označení fotografických technik a postupů, také o řešeních problémů s překlady z jiných jazyků.

Závěrečnou přednášku měla Polka Izabela Zajac, která hovořila o svých aktivitách se studenty z Akademie výtvarných umění ve Varšavě.

Úterý 21. července 2009

Dopoledne

Den začal přednáškou M. Kocha z Dánska, která zahrnovala informace o historickém vzniku a vývoji, chemickém složení a stavbě negativních materiálů na různých podložkách. Základní historická posloupnost negativů je:

papírové negativy 1841 (35) – 1860's

negativy na skle - albuminové 1847 – 1860'let

mokré kolódiové desky 1851 – 1880'let

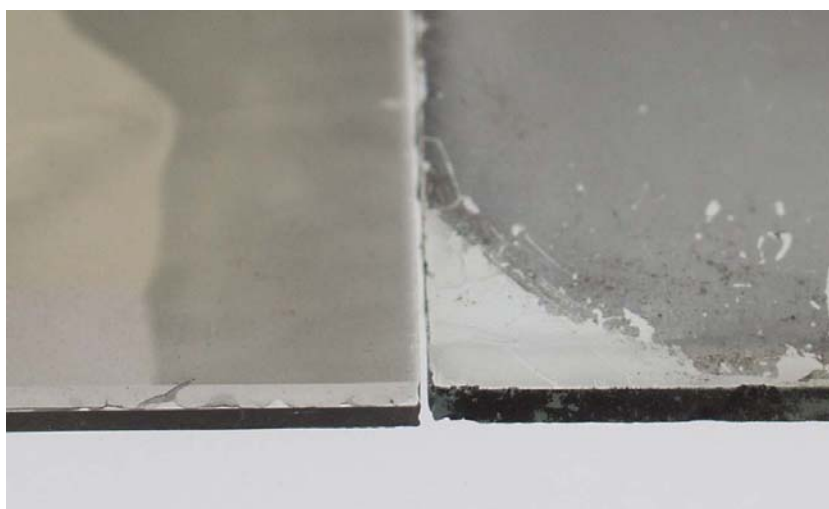
suché želatinové desky 1878 – 1970'let

negativy plastové - nitráty 1889 – 1950'let

acetáty 192let – do současnosti

polyestery 1950let – do současnosti

M. Koch zdůrazňoval, že nejdůležitější je dobře identifikovat druh negativu z důvodu rozdílného postupu restaurování. Uvedl několik základních kroků pro správnou identifikaci. Nejprve lze zařadit materiál podle datace (pokud je), pak podle charakteristických znaků materiálu a pak podle specifického vzhledu poškození.

Detail negativů na skle, vlevo suchá želatinová deska a vpravo mokrá kolódiová deska

Odpoledne

V odpoledním bloku přednášel D. Štulík o vyvolávání negativních materiálů. Také nás seznámil s velmi netradičním způsobem vyvolání standardního kinofilmového negativu a to instantní kávou. Snažil se demonstrovat základní princip vyvolání latentního obrazu pomocí tříslovin obsažených v kávě. Zdůraznil, že lze také použít černý čaj nebo červené víno.

Demonstrace filmu vyvolaného kávou

Na vyvolávání filmů opět navázali prezentace účastníků. První přednášku měla Rumunka Rodica Antonescu, která hovořila o publikaci Photoconservation 2008. V této publikovala odborný článek o historických technikách. Další přednášku přednesla Srbka Milica Djordjevic, která nás seznámila o své spolupráci s univerzitou Umění v Bělehradě. Po té následoval Maďar Zoltán Tóth, jenž ukazoval svoji knihu o problematice výstavnictví, bohužel jsme jen prohlíželi obrázky, protože kniha byla v maďarštině. Posledním příspěvkem v tomto dni byla přednáška Makedonky Lidiji Pajevik. Velmi působivě hovořila o plánu financování kulturních projektů v příštích desetiletích.

Středa 22. července 2009

Dopoledne

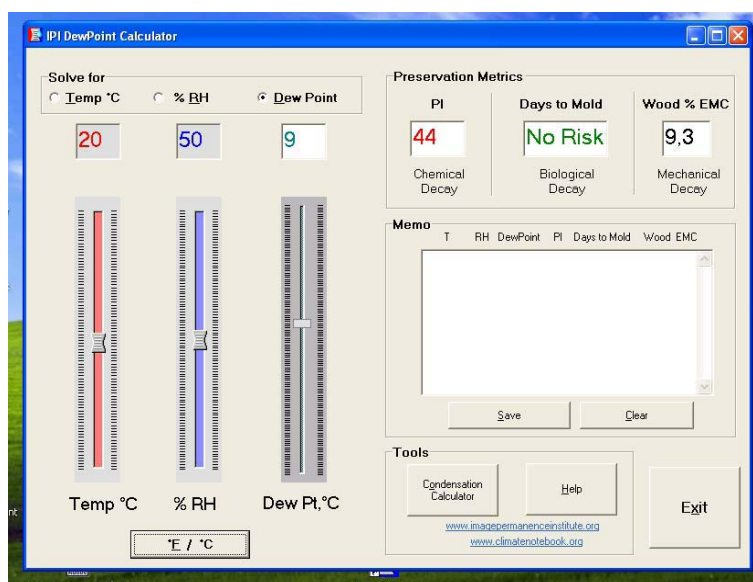
Přednáška A. Cartier-Bresson byla zaměřena na problematiku ukládání fotografických sbírek. Zdůraznila, že hlavní zásadou správného uložení je i důkladné zpracování sbírek. Důsledným a detailním zpracováním se sníží nevhodná manipulace. Jako příklad uvedla databázi sbírek, kterou používají instituce v Paříži.

Dalším faktorem pro zlepšení stability uložení sbírek je vhodný ukládací materiál. Doporučovala používat materiál testovaný testem stability PAT (Photographic Activity Test). Zdůraznila nevhodnost používání plastových obalů na ukládání některých materiálů. Úplně nevhodné je ukládat do plastových obalů ferotypie a kolódiové pozitivy. Dále zdůraznila, že je potřebné ukládat do plastových obalů pouze očištěný materiál a také je nevyhnutelné kontrolovat podmínky uložení (vlhkost a teplotu).

Odpoledne

Přednáška M. Kocha navázala na jeho předchozí o historickém vývoji negativů. Nyní se zaměřil na podmínky uložení, dlouhodobého ukládání a charakteristiku fyzického stavu negativů. V příloze jsou uvedeny odkazy na internetové stránky společnosti IPI (Image

Permanence Institute). Tato společnost se zabývá řešením problémů v oblasti restaurování a konzervování, vypracovali přesnou metodiku, jak uchovávat fotografické materiály. Na následujícím obrázku je ukázka programu, který počítá podle podmínek uložení pravděpodobnou životnost materiálů. Tento program lze zdarma používat a je k dispozici na webových stránkách IPI.

Ukázka vypočítání pravděpodobného poškození fotografických materiálů podle IPI

Na přednášku M. Kocha jsme navázaly prezentací pracovních zkušeností v České republice. Petra Vávrová hovořila o svých pracovních aktivitách na Vysoké škole chemicko-technologické a činnostech studentů. Štěpánka Borýsková informovala o práci v Národním archivu v Praze a o výuce na Filmové a televizní akademii v Praze. Blanka Hnulíková hovořila o svých zkušenostech s restaurováním v Národním archivu a o právě probíhajícím grantu, který je zaměřen na problematiku skleněných negativů.

Čtvrtek 23. července 2009

Dopoledne

M. Koch nás seznámil s různými postupy chemického restaurování fotografických materiálů. Nejdříve zdůraznil, že je důležité odůvodnit použitý postup a dodržet jednotlivé kroky postupu. Základní kroky jsou čtyři, a to:

1. dokumentace (popis materiálu, fotografická dokumentace – vše popsáno v restaurátorském protokolu)
2. identifikace (přesná identifikace fotografické techniky, která je důležitá pro správné použití restaurátorského postupu)
3. observace (důkladné prošetření fyzického stavu – změny na povrchu, retuše, zápach, druh podložky atd.)

4. restaurování (restaurátorský postup s fotografickým dokumentováním – vše opět popsat v restaurátorském protokolu)

Konkrétně M. Koch hovořil o metodách převyvolání, odstraňování zrcátek, bělení a transferu vrstvy.

Odpoledne

Odpoledne pokračovala A. Cartier-Bresson přednáškou o vystavování fotografických materiálů. Zdůraznila, že je nejdůležitější sledovat čtyři hodnoty – světlo, teplotu, relativní vlhkost a polutanty. Tato problematika je v našem oboru všeobecně známá, ale není tak známý problém s novým vymalováním výstavních prostor. Čerstvě vymalované prostory nevhodnými barvami mohou nastartovat degradační procesy, některé látky obsažené v barvách mohou působit, jako oxidační činidla. Při vysychání zdí se tyto látky uvolňují a mohou negativně ovlivňovat fotografické materiály. A. Cartier-Bresson navrhovala tato řešení:

- výstavní prostory malovat barvami na vodní bázi; vinylovými nebo akrylátovými
- před vkládáním originálů do výstavních prostor kontrolovat hodnoty relativní vlhkosti (zda je vše dostatečně vyschlé)
- originály ukládat do prostor po vymalování, alespoň 1 až 2 dny po ukončení malování

Degradační změny mohou být viditelné, až po delší době při uložení v depozitáři. Poškození materiálu vlivem nevhodného vystavení může být zjištěno až velmi dlouho po výstavě.

Po přednášce o vystavování byly poslední prezentace účastníků. První hovořil Lukasz Skowron z Polska, který se zabývá digitalizací. Polský digitální archiv používá skener Kodak IQ Smart. Celý projekt digitalizace vyhlášovalo polské ministerstvo kultury.

Na tuto přednášku navázala svou prezentací Veronika Lettrichová ze Slovenské národní knihovny, která hovořila o svém magisterském studiu v Bratislavě s ukázkami svých prací.

Následující přednášející Zita Sor z Maďarska hovořila o svém publikování v bulletinu na téma preventivní konzervace.

Poslední přednášející byl Bulhar Nikifor Haralampiev, který byl novým studujícím v Letní škole. Nejdříve nás seznámil se svými aktivitami při studiu vysoké školy a své praxi v Národní akademii umění v Sofii.

Pátek 24. července 2009

Dopoledne

Dopoledne měla A. Cartier-Bresson svojí poslední přednášku v Letní škole na téma restaurátorský protokol a studie sbírek. Hovořila o průzkumech sbírek a nutnosti určování druhu plastové podložky u filmových materiálů. Zdůraznila význam digitalizace

fotografických sbírek, jako nejvhodnější způsob zpřístupnění badatelům. Zároveň vyzdvihla význam zpracování sbírek ve vhodné databázi, která umožní lepší orientaci ve sbírkách.

Odpoledne

Všichni účastníci školy byli rozděleni do tří skupin. První skupina šla do depozitářů, ve kterých jsou uloženy fotografické materiály. Druhá a třetí skupina začala pracovat na průzkumu fyzického stavu archiválií. Každý jednotlivec dostal jednu archivní krabici, která obsahovala jednu část fondu. Každá položka s jedním inventárním číslem byla vypracována na samostatný protokol. Protokol obsahoval informace o dataci, druhu fotografické techniky, popis poškození a navrhnutí restaurátorského zásahu.

Sobota 25. července 2009

V sobotu jsme navštívili Blatnici, kde se nachází muzeum českého a slovenského fotografa, filmaře, režiséra, etnografa, hudebníka a pedagoga Karla Plicky.

Fotograf Karel Plicka

Muzeum v Blatnici

Neděle 26. července 2009

Exponování fotografických filmů, které byly použity při praktické výuce.

Pondělí 27. července 2009

Nejdříve D. Štulík přednesl krátkou přednášku o fotografickém procesu – kyanotypie. Pak jsme pracovali ve skupinách, jedna skupina šla do fotokomory a další dvě skupiny pokračovaly v práci průzkumy fotografických fondů, kterou jsme všichni začali v pátek.

Fotografickou techniku kyanotypii jsme si nakonec vyzkoušeli všichni. Postup byl následující: papír byl zcitlivěn roztokem hexakvanoželezitanu draselného s citranem železitoamonným v temné komoře, suchý papír byl s plastovým negativem vložen do kopírovacího rámečku a pak exponován na slunci, po dostatečné expozici (při změně barvy do zelena) byl papír vyprán ve vodě. Ustalování a praní se provádělo v jednom kroku.

Exponování kyanotypií na slunci

Úterý 28. července 2009

V tento den jsme pokračovali po skupinách na průzkumu fotografických fondů. Dále jsme si vyzkoušeli připravit fotografickou techniku – slaný papír. Postup přípravy je: nejdříve se papír potře roztokem chloridu sodného (kuchyňská sůl), po zaschnutí se dále zcitlivuje v roztoku dusičnanu stříbrném v temné komoře. Poté je zcitlivěný papír kontaktně s plastovým negativem vložen do kopírovacího rámečku exponován na slunci, po optimální expozici (změní se barva do tmavě hnědé) se fotografie ustaluje v roztoku thiosíranu sodného a následuje praní ve vodě.

Středa 29. července 2009

Opět jsme ve skupinách pokračovali na průzkumu fotografických fondů. Tentokrát jsme zkoušeli vytvořit fotografickou techniku – platinotypie. Tuto techniku jsme připravovali z komerčně dostupných roztoků, které obsahovaly šťavelan železitý a další složky. Po přípravě papírů následoval podobný postup, jako u slaných papírů.

Přesný popis všech zkoušených fotografických technik je uveden na internetových stránkách Alternative Photography (přesná adresa je uvedena v příloze zprávy).

Čtvrtek 30. července 2009

Jednotlivé pracovní skupiny pracovaly střídavě na průzkumu fotografických fondů, na testování čistících technik na modelových fotografiích a vyvolávání filmů v temné komoře.

Praktické testování čištění povrchu želatinových fotografií probíhalo následovně: fotografie byly zkušebně znečištěny plísněmi, bahnem, různými druhy lepidel, skvrny od rtěnky, razítka, lepicí pásky a poznámky různými typy psacích per. Na čištění jsme používali organická rozpouštědla jako toluen, aceton, etylalkohol; dále pak destilovanou vodu a nakonec skalpel a ultrazvukovou tužku.

Ukázka znečištění modelového vzorku

Pátek 31. července 2009

V tento den jsme dokončili všechna praktická cvičení. Dále jsme zpracovali evaluační dotazník pro The Getty Institute, kde jsme zhodnotili výuku a jednotlivé lektory této školy. Tento Modul zakončil S. Charette poděkováním lektorům a účastníkům letní školy.

Sobota 1. srpna 2009

V dopoledních hodinách jsme odjely zpět do Prahy.

Závěr

Tato služební cesta byla pro nás přínosná z několika důvodů:

- získaly jsme nové informace v oboru restaurování fotografických materiálů
- seznámily jsme se s odborníky nejen z oblasti restaurování fotografických materiálů, ale i s pracovníky institucí, které mají ve svých sbírkách fotografické materiály
- zjistily jsme nové informace o odborné literatuře
- studium na Letní škole nám rozšířilo znalosti v oborech souvisejícími s restaurování fotografických materiálů
 - o oboru fotografie – technologické postupy výroby historických fotografických technik

- oboru archivace fotografických sbírek – průzkumu fyzického stavu fotografických fondů
- oboru dějin fotografie – historické fotografické techniky
- oboru restaurování fotografických materiálů – chemické restaurování
- oboru fotografické chemie
- získaly jsme nové kontakty v oboru restaurování fotografických materiálů z účastnických zemí a dále je můžeme prohlubovat

Letní škola – *Fundamentals of the Conservation on photographs Module 2*, bude dále pokračovat korespondenčním studiem přes internet. V příštím roce na tento druhý ročník naváže *Module 3*. Tento ročník bude pravděpodobně zaměřený na testy stability obrazu, preventivní konzervaci, podmínky vystavování, testy používaných restaurátorských materiálů a problematiku materiálů uložených v pouzdrech, barevné a filmové materiály. Tato škola bude probíhat v Bratislavě, v prostorách Vysoké školy výtvarných umění, opět v termínu letních prázdnin. Rády bychom navázaly na předchozí dva ročníky a zúčastnily se také *Module 3*.

Přílohy

- č. 1: Soupis mezinárodních standardů týkajících se fotografických materiálů
- č. 2: Soupis mezinárodních restaurátorských skupin a organizací specializujících se na problematiku restaurování fotografických materiálů
- č. 3: Soupis institucí zabývajících se výukovými programy pro restaurátory na území Francie, Evropy, Spojených států Amerických a Kanady
- č. 4: Seznam doporučené odborné literatury
- Seznam internetových adres k danému tématu:
 - odkaz na postupy výroby alternativních fotografických technik
http://www.alternativephotography.com/articles/all_new_articles.html
 - odkaz na problematiku acetátových filmů Image Permanence Institute
http://www.imagepermanenceminstitute.org/shtml_sub/downloads.asp
<http://aic.stanford.edu/jaic/articles/jaic30-01-005.html>
<http://coolpalimpsest.stanford.edu/byauth/fischer/fischer1.html>
 - odkaz na virtuální prohlídku muzea Karla Plicky v Blatnici
<http://www.slovakia3d.sk/details.aspx?oid=107&pid=735&viewtype=list&view=iv>